

Vagtel, *Coturnix coturnix*

Den lyst gulligrune hønsfugl med mørkebrune striber på hoved og vinger ligner en lille agerhøne; hannens hoved er sort, hunnen har sorte brystpletter. En fåtallig ynglefugl med spredt forekomst, hyppigst i Jylland; holder til på korn- og kløvermarker. Totalfredet.

– Danmarks Dyreverden 6, 298-300.

Vagtel, ældre nydansk d.s., lån fra middelnedertysk wachtele (oldhøjtysk wahtala) af uvis oprindelse, måske hørende til lydordet wah og da efterlignende hanens parringskald («slaget») (1).

Skottebilek VFyn 1743 (2), *ærinsfugl* Bornholm 1804ff (3), ærinj 'frugtbart år' som fuglens tidlige ankomst menes at varsle; *jordgylling* 1820 (4), *skræpfugl* Mejlby Djursland 1885 (5), *duskvat* og *terrishøne* Thy o. 1920 (6) *agerhøsekylling* og *tjuvling* Hjørringegnen (7), *skanvræppe* SFyn 1894 (8), *agerpyta* Bornholm (9).

Færøerne: *vaktil*, *lynhøna*, *pippus* 'pipper, kvidrer' (10).

Vagtelen er afbildet i skabelsscene på kalkmaleri o. 1400 i Vester Broby kirke (11).

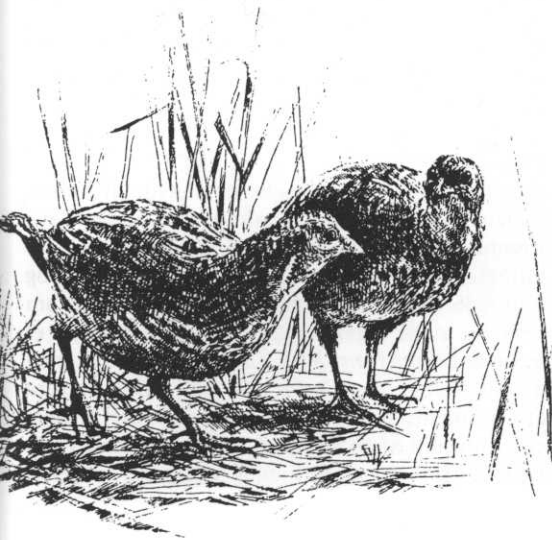
Et pulver af brændte vagtler og vagtelfedt nævnes blandt midler for hestens keratitis (øjensygdom) (12).

Fuglen siger: dryp æ let, dryp æ let (Angel; 13).

Soldatens lille brændevinsflaske, »lommelærke«, blev o. 1800 kaldt en vagtel (14).

St. St. Blicher, Vagtelen (Trækfuglene, 1838).

Vagtl. Illustration af Mads Stage til Blichers „Trækfuglene“, 1950.

Soldatens feltflaske kaldtes en vagtel. Feltposter malet 1864 af Vilhelm Rosenstand.

LITTERATUR: (1) 659 26,252; 626 445; (2) 879 3,153; (3) 801 65; 203 405; (4) 903 3,166; (5) 281d; (6) 388; (7) 383 1,179; (8) 224 2, 15; (9) 785 235; (10) 522 46; (11) 767 198; (12) 74 27; (13) 464j 203; (14) 76b 101.

Fasan, *Phasianus colchicus*

Hanen er meget spraglet med grønt til blåt hoved, omkring øjnene har den et nøgent skarlagenerødt parti, på ryggen sorte fjer med kobberød kant, sort bug og lang spids hale; den mindre høne er næsten ensfarvet brunlig med sorte pletter. Jagt-fasanen er hjemmehørende i Asien (ædelfasanen stammer fra Kaukasus, ringfasanen med hvidt Halsbånd fra Kina) og blev fra 1840 udsat i det fri, men først store udsætninger fra slutningen af 1800-t. Findes nu overalt i landet og danner en stor vildtlevende bestand.

– Danmarks Dyreverden 6, 301-08.

Fasankok. BIOFOTO/Erik Thomsen.

Fasan, ældre nydansk phasian, fasan; af græsk phasianos 'fugl fra [floden] Phasis' (ved Sortehavet).

Lange høns, langrumper, Samsø: *den langhalede*, Amager: *ugler* (1); *asiat* og *böhmer* om den indførte fasan (2), *trioler* skal skyldes klapperes misforståelse af råbet tiro haut 'skyd lavt!'; *høg*, af jægere på Amager kaldt sådan, da det var forbudt at skyde fasaner, men ikke rovfugle (3).

LITTERATUR: (1) 149 3, 1895-96, 232; 212c tb. 286; (2) 287 10; (3) 76c 297.

OPDRÆT, JAGT, KONSUM

Fasanen blev formentlig indført først som parkprydfugl. En engelsk falkonér fik 1562 lov til at jage her i landet mod at levere Frederik II et par levende fasaner. Få år efter holdt enkedronning Dorothea et fasaneri på Koldinghus, hvorfra kongen 1569 fik en hane og to høner til hans fasaneri i Ll. Dyrehave ved Fredensborg.

De følgende århundreder var der kgl. fasanerier i bl.a. Frederiksberg have (1723-85), Jægerspris (1828-74) og fra 1840 i Kongelunden på Amager, hvor de levede frit, bestanden nåede her op på 600-700, undertiden 1000, og der blev årlig skudt indtil 500; det nedlagdes 1920 som landets eneste vilde og sidste kgl. fasaneri.

I slutningen af 1800-t fik adskillige godser og herregårde fasanerier til opdræt og udsætning af jagtfasaner i skovene, og fra 1932 blev for Jagtfondens midler udsat talrige fasaner, hvis efterkommere nu lever vildt i næsten hele landet.

Fasankyllingerne i Frederiksberg Have blev i den

3 måneders opdrætningstid fodret med myræg hentet fra næsten hele Sjælland; fasanmestrene havde en vogn til at samle æggene og en anden kørte dem til fasaneriet, kyllingerne kunne ellers opfødes med grød og surmælk.

Et godt yngleår nedlægges 600.000 fasaner, 1974 750.000.

Fasanen afløste i 1500-t hejren og påfuglen som den fineste festret (1). »Næppe skal man vel kunne forestille sig nogen behageligere, og som vore læger siger tillige sundere spise, end dens kød og æg« (1796; 2); »fasanen har blandt fuglene det lækreste og sundeste kød« (1802; 3).

Men det var en luksusspise; i København blev 1838-40 årligt kun solgt 327 fasaner og én i købstæderne (4).

LITTERATUR: 179 18; 883b 179, 512-17; 161 267; (1) 869 5, 123; (2) 219 8, 834; (3) 418 200; (4) 127 2, 124.

PROSA OG POESI

Den baskende brune kugle, der havde al hønsefuglens fortabelse i sin konfuse start og den lave frembusen over markerne *Knud Holst* (1); de dumme, fede høns med deres skrattende vræl og kluntede basken. Det bedste man kan sige om dem er, at de tager sig ud til deres fordel på et middagsbord *Hans Kirk* (2). En pragtfuld men uvidende fugl uden indre livstegn ... Den kan fra et uigennemtrængeligt krat rejse sig lodret tilvejs som udskudt af en katapult, og er den først i lige flugt svirrer den ud af øjemål i et nu ... vingerne

har kostet fasanen dens sjæl. Men den er køn *Johannes V. Jensen* (3).

Dens bronceham blussede endnu i det gyldne med brune skjoldfjer og hvide, rudede pletter; de struttede fjerøren knudrede tindingerne og gav dens aparte fugleflæs et djævelsk udtryk *Svend Fleuron* (4). Langs diget raslede fasanerne; hvert øjeblik løftede en hane sit grønt fløjelshattede fugle hoved med rubingnistrende kindpletter op af rugen foran ham og så sig om med sortblinkende øjne (a); fasanen kommer ... en stribe af guld gennem den grå luft, et blink af blått mod den brune risbøg, et lille purpurlyn i en klam verden (b) *Valdemar Rørdam* (5).

Fasanen er en pryde i det danske landskab, men en fremmed og af barbarisk pragt med sin lange hale, sine metalstrålende fjer, sine livlige gyldenbrune og blå farver, de nøgne, ildrøde kinder og den hvide flip. Den overgår alt, hvad vi er vant til i vor vilde fauna og ses, al frygt til trods, som en sultan med sit harem (a). Hver morgen og aften skogrer fasanen ... lyden har den eneret på i den danske natur, end ikke en skrukhøne kan præstere noget lignende. Den minder mest af alt om de skralder, man forstyrrede med i skoletimerne, en papæske med et stykke sejlgarn, som man trak frem og tilbage (b) *Ole Vinding* (6).

[Fasanerne] vækkede os om morgenen med deres hysteriske skogren *Niels E. Nielsen* (7); fasaners skarpe skrig og hysteriske strubelyde hører man især i skumringen, når de basker de tunge kroppe

til hvile højt oppe i granerne *Knud Poulsen* (8).

Ude i hegnet truttede fasanen i sin hæse klarinet *Knud Rasmussen* (9); den skurrende, metalagtige lyd fra en fasan kok ... klinger som et negerhorn i en symfoni. Fasanen er en indvandret jazzmusikant: skru-rutt! Og så letter han og trækker som et flyvende fastelavnris ud over lysningen *Achton Friis* (10); engang imellem galer fasanhannen, det lyder som når børn blæser i græsstrå (11).

Fasaner: jordbrune høner, skogrende haner, · der letter omkring mig som eksplosioner · mandigt larmende længere borte · til trøst eller hvad for de rugende koner *Birthe Arnbak* (12). Fasan. En mægtig gammel kok. · Hør ham, hvor han kan gale! · Han stiger som et strålesyn · af kobberglød og purpurlyn · højt over skovens brune bryn *Valdemar Rørdam* (13).

Vi hørte fasaner skogre · med hemmelig melankoli *Harald Herdal* (14). Fasanen skogrer mod natten · bag ungrattets småpurr gemt. · Hvorfor mon dens hæse skrigen · lyder så angst og beklemmt *Ingeborg Buhl* (15).

LITTERATUR: (1) 357b 62; (2) 666 80; (3) 401h 25f; (4) 222v 93; (5) a 753k 239; b 753s 56; (6) a 910e 37; b 910e 35f; (7) 625 74; (8) 695b 73; (9) 666b 43; (10) 248 2,36; (11) 158 11, 1937-38,607; (12) 28c 17; (13) 753g 15f sml.55; (14) 333b 65; (15) 109 18.

Fuglevildt serveres på de adelige borde. Kalkmaleri i Helsingør kloster. Foto: Nationalmuseet.

